

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

בס"ד, גליון תקח, שבת חול המועד סוכות, תשפ"ג

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק

טל: 052-7611435 y.b.daskal@gmail.com

לעבוד בהמשך היום, עבודה שהיא קלה ממנה, זכותו של הבעל היא לחייבם להמשיך ולעבוד בה. וכן אם יש לו לבעל הבית עבודה דכוותה, לא קשה ממנה ולא קלה, זכותו לחייבם לעשותה. אבל אם יש לו רק עבודה קשה הימנה, אינו יכול לחייבם לעבוד, שהרי לעבודה קשה כזו הם לא נשכרו. ונותן להם שכרן משלם, כאילו עבדו כל היום כולו. ומקשה הגמרא: ואמאי משלם להם תשלום מלא, שיתן להם כפועל בטל, ומתצינן: כי קאמר רבא ש"נותן להם שכרם משלם", באיכלושי, סבלים דמחוזא, דאי לא עבדי, חלשי, הם נחלשים. ומשום כך, אינו מנכה משכרם, שהרי הם מעדיפים לעבוד כל היום ולא לישב בטל.

הנה מבואר שהשוכר פועל לזמן, וחזר בו בעל הבית באמצע הזמן, חייב לשלם לפועל שכר עד סוף הזמן ששכרו, ובסתם פועל, די לתת לו שכר כפועל בטל ולא שכר שלם. והטעם שנותן רק כפועל בטל, ביארנו במקום אחר, דאנן סהדי שניחא ליה להיות בטל בשכר מועט מאשר לעבוד ולקבל שכר מלא, אבל אם אנן סהדי שעדיף לפועל לעבוד ולקבל שכר מלא, כגון סבלים דמחוזא, מקבלים שכר מלא.

העולה מזה: השוכר פועל לזמן, וחזר בו בעל הבית באמצע הזמן, חייב לשלם לפועל שכר עד סוף הזמן ששכרו, ובסתם פועל, די לתת לו שכר כפועל בטל ולא שכר שלם. והטעם שנותן רק כפועל בטל, ביארנו במקום אחר, דאנן סהדי שניחא ליה להיות בטל בשכר מועט מאשר לעבוד ולקבל שכר מלא, אבל אם אנן סהדי שעדיף לפועל לעבוד ולקבל שכר מלא, כגון סבלים דמחוזא, מקבלים שכר מלא.

דין מלמד שפוטר באמצע עבודתו

כתב הרמ"א בחושן משפט (שלה, א) "מלמד שחלה התלמיד, נתבאר בסוף סימן של"ד (טור ריש סי' של"ד ורמב"ן בתשובה סי' א'), מקום שהוא פסידא דבעל הבית, צריך ליתן לו שכרו משלם ולא כפועל בטל, דאי לא עבדי חלשי. ואפילו יש לו תלמידים אחרים שלומד עמהם, דברורא לאחד דבור למאה (ב"י בשם הרשב"א ורבי ירוחם נכ"ט ח"ג) "עכ"ל, והוא בדברי הטור בסימן שלד, שכתב "ונותן לו שכרו משלם ולא כפועל בטל, דכל לומדי תורה כשאין לומדין, הבטלה גורם להם שכחה, דדמי לאוכלוסי דמחוזא, דכי לא עבדי חלשי" עכ"ל.

מלמד או מורה לדינים שפוטר באמצע העבודה

ובו יבואר: א. דין פועל שפיטרוהו באמצע זמן עבודתו. ב. דין סבלים דמחוזא, ומלמד ומורה לרבים שפיטרוהו, באמצע עבודתו. ג. ביאור שיטת הרשב"א, שמקום אחד כתב שבמלמד הכל לפי ראות עיני הדיין, ובמק"א כתב שכר משלם. ד. דין מורה לדינים או לחשבון שפיטרוהו באמצע זמן עבודתה. ה. האם נשים חייבות בלימוד התורה. ו. האם נשים מברכות ברכת התורה, ומדוע.

הנידון

"אני מורה בסמינר לבנות לדינים, פוטרתי מעבודתי באמצע השנה. נפשי בשאלתי, האם מגיע לי על מחצית השנה שכר כפועל בטל, או שכר משלם, כי שמעתי שמלמד מקבל שכר מלא, כיון שעדיף לו ללמד מאשר להיות בטל. האם גם מורה לדינים דינה שיהיה למלמד".

תשובה

לא כל מלמד מקבל שכר שלם, אלא רק אם נראה לדיינים שנוח לו יותר ללמד מאשר להבטל, וכן אין הבדל בין מלמד ובין פועל אחר, הכל תלוי רק מה ניחא ליה טפי. ובדרך כלל מורה ניחא ליה טפי להיות בביתה, וכדי לקבל שכר משלם צריך להיות ניכר בודאי לדיינים שניחא לה טפי לעבוד, מאשר להיות בבית.

ביאור התשובה

מקור דין תשלום כפועל בטל

גרסינן בבבא מציעא (עז, א) "אמר רבא האי מאן דאגר אגורי לעבידתא, ושלים עבידתא בפלגא דיומא. אי אית ליה עבידתא דניחא מינה, יהיב להו. אי נמי דכותה, מפקד להו. דקשה מינה, לא מפקד להו, ונותן להם שכרן משלם. אמאי, וליתיב להו כפועל בטל, כי קאמר רבא באכלושי דמחוזא, דאי לא עבדי חלשי" ע"כ. ופירש רש"י וז"ל "אכלושי דמחוזא - במחוזא שהוא עירו של רבא, היו בני אדם הרגילים לשאת משאות תמיד, וכשיושבין בטלים קשה להן" עכ"ל.

פירושו: אמר רבא, מי ששכר פועלים ליום אחד לעבודה מסוימת, וסיימו את העבודה הזאת באמצע היום, אם יש לבעל הבית לתת להם

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

שהרי משכח תלמודו [דף פב טור ב], ואפילו יש לו תלמידים אחרים, ידיבור לאחד דיבור למאה, ויכול לשמוע אותו בכלל האחרים, וכן ראוי לדון. מציעא" עכ"ל.

הנה מבואר בדברי הרשב"א, שגם במלמד לא אמרינן שחייב לו שכר משלם, אלא אם נראה לעיני הבית דין שהבטלה קשה עליו יותר מללמד.

העולה מזה: מבואר בדברי הרשב"א, שגם במלמד לא אמרינן שחייב לו שכר משלם, אלא אם נראה לעיני הבית דין שהבטלה קשה עליו יותר מללמד.

ביאור שיטת הרשב"א

אבל יש לדקדק, דהרשב"א סותר את עצמו בזה. דהנה כתב במקום אחר שמלמד בודאי חייבים לשלם לו שכר משלם, ואינו בזה לפי ראות עיני בית דין, דז"ל בשו"ת הרשב"א (חלק ב סימן רס) "ומה שאמרת בבני חבורה ששכרו חכם לשנה לדרוש כל שבת ושבת, ועכשו חזרו בהם בני חבורה, ואמרת שאינן רשאינן וחייבין ליתן לו שכרו משלם מההיא דהשוכר את הפועלים, כדין אמרת, ולא שייך למימר אינו דומה הבא טעון להבא ריקן, עושה מלאכה ליושב ובטל, דאדרבה, לב הדורש שמח יותר בדרשו בקהל להשמיע את המצות ופקודי ה', וכתוב פקודי ה' ישרים משמחי לב, ועוד כי המתעסקים בלמוד התורה נינוחים הם, ואם אינן עושין מלאכתן יעפו ויגעו, והרי הן כאלווי דמחוזא, דאי לא עבדי חלשי" עכ"ל. הנה סתם כאן הרשב"א שבדואי צריך לשלם שכר שלם, ולא התנה להיות לפי ראות הדיינין.

וכבר עמד בזה הלחם משנה, בשו"ת לחם רב, ומחלק בין מרביץ תורה למלמד. וז"ל בשו"ת לחם רב סימן ד "איברא, דזה ימים באה לידי שאלה מקאשטוריא [להלן סי' רכז], על חכם אחד שהוציא והו תוך זמנו, ופסקתי שיתנו לו שכרו משלם, וכן הסכימו רבני עירנו נר"ו, ובראשם הרב הגדול מורי ורבי [מהרשד"ם] הכ"מ, והארכתי שם בפסק ההוא, ובתוך הדברים כתבתי שם וז"ל, ואי משום דאינו דומה הבא טעון להבא ריקן, ומשום הכי לא יתנו לו כל שכרו, אלא יפחתו לו הטורח, הרי כתב הרשב"א ז"ל [ח"ב סי' רס] הוזכרה בב"י סימן של"ג גבי בני חבורה ששכרו חכם לדרוש, דאדרבה לב הדורש שמח וכו'. ואף על גב דבסימן אלף קנ"ז ותרמ"ב תלה הפרעון בראיית ב"ד, דאם נראה להם דיש לו טורח נותן לו כפועל בטל, לא כתב הרב שם כן, אלא גבי מלמד תלמידים דיש טורח קצת, אבל חכם מרביץ תורה ודורש, ודאי דעונג הוא לו להשמיע תורה להם, ולכך בההיא

וכתב הבית יוסף על דבריו, וז"ל "ומה שכתב שלומדי התורה דומים לאוכלוסי דמחוזא, כן כתב הרשב"א בתשובה (חלק א' סימן אלף קנז) וכן כתב בתשובות (המיוחסות) להרמב"ן סימן א', ובמישרים (רבינו ירוחם) נתיב כ"ט חלק ג' (פא סע"ג). עכ"ל.

הנה נתבאר שפשוט לטור ולרמ"א שמלמד דינו כסבלים דמחוזא שאין הנאה להם מביטול תורה.

העולה מזה: הטור והרמ"א פוסקים שמלמד דינו כסבלים דמחוזא, שאין הנאה להם מביטול תורה, והמפטר מלמד באמצע השנה, חייב לו שכר משלם עד סוף השנה.

דין מלמד תלוי בראיית הדיין

והנה אף על פי ששמע מהרמ"א והטור שכל מלמד חייב לשלם לו משלם, מכל מקום, המעיין בלשון הרשב"א יראה שאין דבר זה מוחלט, אלא תלוי בראיית הדיינין, אלא שבדרך כלל זה נכון, אבל אין זה דין מוחלט. וז"ל שו"ת הרשב"א בחלק א סימן אלף קנז "ולענין פרעון זה תלוי בראיית בית דין, שאם מלמד זה הוא בענין שיהיה טרחו בלמודו הנאה לו כשיבתו בטל, נותן לו שכרו משלם, ואם לאו, נותן לו כפועל בטל מאותה מלאכה דבטיל מינה, וכדאמרינן התם כו" עכ"ל.

וכן כתב עוד בשו"ת הרשב"א חלק א סימן תרמג "ולענין הפרעון תלוי בראיית הבית דין, אם מלמד זה נהנה בלימודו יותר מהיותו בטל, נותן לו שכרו משלם, ואם לאו, נותן לו כפועל בטל באותה מלאכה דבטל ממנה, וכדאמרינן התם כו" עכ"ל.

וכן כתב עוד בשו"ת הרשב"א חלק א סימן אלף מב "ואם היה יושב בטל הכל, לפי ראות עיני הדיינין, שיש לומד שהרב רוצה להיות יושב ובטל ויש שהוא חפץ יותר בלמוד. והכל כמו שיראה לב"ד" עכ"ל.

וגם במיוחסות לרמב"ן, לא כתב באופן מוחלט שמלמד מקבל משלם, דז"ל בדין כמה תלמידים ששכרו מלמד, ואחד מהם רוצה לחזור בו. וז"ל בשו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סימן א "ולומדי התורה אינם נהנים בבטולם אלא מצירים, ועוד דהא צריך הוא ללמוד ואינו בטל מחמת חלקו של זה" עכ"ל, הנה מוסיף עוד טעם לזה, בגלל שבלאו הכי מלמד לאחרים, וכן רבינו ירוחם תמך יתדותיו בטעם שמלמד בלאו הכי לאחרים, וז"ל רבינו ירוחם (מישרים נתיב כט חלק ג דף פב טור א – ב) "וכתבו החידושיין כי הוא הדין נמי במלמד היכא דחזר בו אבי הבן, אם המלמד תורתו אומנותו, נותן לו שכרו משלם

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

לב וחייבת בלימוד הדינים, אפשר שהיא בכלל משמחי לב כמבואר לעיל, או לפי ראות עיני הדיינים כמלמד, זה צדדי הספק.

העולה מזה: לפי שיטת האגור והמגן אברהם יש לברר, מה הדין במורה לדיינים. דבשלמא מורה ללימודי חול, פשיטא שניחא לה בחופש, ויש לשלם לה רק כפועל בטל, אבל מורה לדיינים שפקודי ה' משמחי לב, וחייבת בלימוד הדינים, אפשר שהיא בכלל משמחי לב, כמבואר לעיל, או לפי ראות עיני הדיינים כמלמד, זה צדדי הספק.

הנראה לעניות דעתי מכל זה

אבל לפי מה שנתבאר, ששורש דין תשלום פועל שפיטרו לקבל תשלום מלא, מקורו הוא מסבלים דמחוזא, ואין שייך כלל לעוסק בדבר מצוה, או שלא עוסק בדבר מצוה, אלא שייך רק בדבר אחד, האם לפועל ניחא טפי לקבל שכר מועט ולהבטל ממלאכתו, או שעדיף לו לעבוד, לפיכך באמת להלכה, בכל נידון ונידון הכל לפי ראות עיני הדיינים, אלא שהרשב"א סתם בזה, שסתם מרביץ תורה ודורש ניחא ליה טפי לעבוד, ואין צריך חקירה ודרישה אם ניחא ליה טפי לשבת בביתו, אבל אם נראה לדיין בודאות שניחא ליה טפי להיות בביתו ולא לעבוד, בודאי אין מקבל שכר משלם, ושכרו כפועל בטל.

וכן מבואר בפוסקים שדנו בזה, וכן מבואר בפתחי חושן שכתב (חלק ד, שכירות, הערות פרק י, הערה כב) וז"ל "וכתב בכנסת הגדולה, שהוא הדין חזן נהנה יותר מחזונתו משיבתו בטל, ובשו"ת הרמ"א (סימן נ) כתב שרוב המורה איסור והיתר לא שייך לומר בו דאי לא עבדי חלשי, אבל מכל מקום אין חילוק אצלו בין עביד ללא עביד, ולכן אינו מנכה לו הרבה, ועיין פתחי תשובה (סימן שלג סק"ג) לענין שוחט, ובשו"ת חת"ס (חו"מ סימן קעו) כתב שהוא הדין מוהל נוהג לו למול ולקבל שכר מן השמים מלישב בטל, ונותן לו שכרו משלם. וכבר כתבו האחרונים שהכל לפי ראות עיני הדיין" עכ"ל.

הנה נתבאר שהכל תלוי בראות עיני הדיין, אם נראה לדיין בודאות שעדיף למורה ללמוד לעצמו בביתו ולא להורות ולא לדרוש בודאי שכרו רק כפועל בטל, ואם נראה לדיין שעדיף לו לעבוד שכרו משלם.

העולה מזה: הכל תלוי בראות עיני הדיין, אם נראה לדיין בודאות שעדיף למורה ללמוד לעצמו בביתו ולא להורות ולא לדרוש, בודאי שכרו רק כפועל בטל, ואם נראה לדיין שעדיף לו לעבוד, שכרו משלם.

תשובה דבני חבורה ששכרו חכם לדרוש לא חילק בכך, עד כאן מה שכתבתי בתוך אותו פסק"ל, הנה מבואר שרוב ודורש בודאי ניחא ליה יותר ללמוד מלשבת בטל, אבל מלמד לתלמידים תלוי בראיית בין דין.

העולה מזה: שיטת הרשב"א על פי ביאור הלחם משנה, שלא כתב הרשב"א, שבמלמד זה תלוי בראיית הדיינים, אלא גבי מלמד תלמידים דיש טורח קצת, אבל חכם מרביץ תורה ודורש, ודאי דעונג הוא לו להשמיע תורה להם.

האם נשים חייבות בלימוד התורה – ביאור צדדי הספק בנידון דידן

לאחר ביאור זה נבוא לבאר הספק בנידון דידן, דהנה נתבאר שמרביץ תורה בודאי ניחא ליה טפי להרביץ תורה, דפקודי ה' ישרי משמחי לב, ובמלמד תורה הוא לפי עיני הדיינים, אם ניחא ליה ללמד, שכרו משלם. ולפי זה יש לחקור מה הדין במורה לדיינים. דהנה חיוב אשה בתלמוד תורה תלוי באשלי ררבי, דהנה פסק המחבר באורח חיים (מז, יד) וז"ל "נשים מברכות ברכת התורה". ומקורו באגור (הלכות תפלה סימן ב). והטעם כתב האגור ומוכא בבית יוסף ובמגן אברהם "הא חייבות ללמוד דינין שלהם, כמו שכתוב ביורה דעה סימן רמ"ו סעיף ו, ועוד דחייבות לומר פרשת הקרבנות כמו שחייבות בתפלה, ואם כן קאי הברכה על זה" עכ"ל, וכתב בביאור הגר"א על דבריו וז"ל "עיין מגן אברהם בשם אגור, ודבריהם דחויין מכמה פנים, וקרא צווח ולמדתם את בניכם ולא בנותיכם, היאך תאמר וצונו ונתן לנו, אלא העיקר על פי מה שכתבו תוספות ושאר פוסקים, דנשים מברכות על כל מצות עשה שהזמן גרמא, וכמו שכתבתי לעיל סימן י"ז סעיף ב', ואף דקי"ל כאילו מלמדה תפלות, דווקא בתורה שבעל פה, כמו שכתב בבית יוסף יורה דעה סימן רמו סעיף ו' עכ"ל.

הנה מבואר דנחלקו הפוסקים האם נשים חייבות בלימוד תורה בדיינים שלהם, דלפי האגור והמגן אברהם חייבות בלימדו התורה דהיינו בדיינים שלהם וקרבתו בתפלה וכדו', ולכן חייבות בברכת התורה, ולפי הגר"א נשים פטורות מלימוד התורה. והטעם שנשים מברכות ברכת התורה, כיון שנוהגות לברך על מצות עשה שהזמן גרמא אפילו שהם פטורות, והא דאסרו ללמד לבת ללמוד תורה, היינו תורה שבעל פה.

והשתא לפי שיטת האגור והמגן אברהם יש לברר, מה הדין במורה לדיינים. דלכאורה, במורה ללימודי חול, פשיטא שניחא לה בחופש, ויש לשלם לה רק כפועל בטל, אבל מורה לדיינים שפקודי ה' משמחי

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

פסק דין בנידון דידן

לאור המבואר נבוא לבאר פסק דין בנידון דידן, דכבר נתבאר שאין הבדל בין עוסק במצוה או שלא במצוה, לפי זה למעשה, אין הבדל בין מורה לדינים או מורה לחשבון. והכל תלוי לפי ראות עיני הדיין. ולעניות דעתי סתם מורה, אפילו מורה לדינים, נוח לה יותר בטלה, כיון שעסוקה בטיפול בבית, וכדי להוציא שכר משלם צריך להיות ודאות ממש לדיינים שמורה זו ניחא לה יותר בללמד, מאשר להיות בביתה, והוא לא שכיח כל כך. אלא אם כן היא מורה שאין לה ילדים בביתה, וידוע שכל סיפוק חייה הוא מסירת שיעורים, באופן זה שכרה משלם.

העולה מזה: סתם מורה, אפילו מורה לדינים, נוח לה יותר בטלה, כיון שעסוקה בטיפול בבית, וכדי להוציא שכר משלם צריך להיות ודאות ממש לדיינים, שמורה זו ניחא לה יותר בללמד, מאשר להיות בביתה, והוא לא שכיח כל כך. אלא אם כן היא מורה שאין לה ילדים בביתה, וידוע שכל סיפוק חייה הוא מסירת שיעורים, באופן זה שכרה משלם.

דינים העולים:

א. השוכר פועל לזמן, וחזר בו בעל הבית באמצע הזמן, חייב לשלם לפועל שכר עד סוף הזמן ששכרו, ובסתם פועל, די לתת לו שכר כפועל בטל ולא שכר שלם. והטעם שנותן רק כפועל בטל, ביארנו במקום אחר, דאנן סהדי שניחא ליה להיות בטל בשכר מועט מאשר לעבוד ולקבל שכר מלא, אבל אם אנן סהדי שעדיף לפועל לעבוד ולקבל שכר מלא, כגון סבלים דמחוזא, מקבלים שכר מלא.

ב. הטור והרמ"א פוסקים שמלמד דינו כסבלים דמחוזא, שאין הנאה להם מביטול תורה, והמפטר מלמד באמצע השנה, חייב לו שכר משלם עד סוף השנה.

ג. מבואר בדברי הרשב"א, שגם במלמד לא אמרינן שחייב לו שכר משלם, אלא אם נראה לעיני הבית דין שהבטלה קשה עליו יותר מללמד.

ד. שיטת הרשב"א על פי ביאור הלחם משנה, שלא כתב הרשב"א, שבמלמד זה תלוי בראיית הדיינים, אלא גבי מלמד תלמידים דיש טורח קצת, אבל חכם מרביץ תורה ודורש, ודאי דעונג הוא לו להשמיע תורה להם.

ה. לפי שיטת האגור והמגן אברהם יש לברר, מה הדין במורה לדינים. דבשלמא מורה ללימודי חול, פשיטא שניחא לה בחופש, ויש לשלם לה רק כפועל בטל, אבל מורה לדינים שפקודי ה' משמחי לב, וחייבת בלימוד הדינים, אפשר שהיא בכלל משמחי לב, כמבואר לעיל, או לפי ראות עיני הדיינים כמלמד, זה צדדי הספק.

ו. הכל תלוי בראות עיני הדיין, אם נראה לדיין בודאות שעדיף למורה ללמוד לעצמו בביתו ולא להורות ולא לדרוש, בודאי שכרו רק כפועל בטל, ואם נראה לדיין שעדיף לו לעבוד, שכרו משלם.

ז. סתם מורה, אפילו מורה לדינים, נוח לה יותר בטלה, כיון שעסוקה בטיפול בבית, וכדי להוציא שכר משלם צריך להיות ודאות ממש לדיינים, שמורה זו ניחא לה יותר בללמד, מאשר להיות בביתה, והוא לא שכיח כל כך. אלא אם כן היא מורה שאין לה ילדים בביתה, וידוע שכל סיפוק חייה הוא מסירת שיעורים, באופן זה שכרה משלם.

